

De geboorte van de tragedie

FRIE DRICH NIETZ SCHE

De geboorte van de tragedie
of
hellenisme en pessimisme

Vertaling en nawoord MAARTEN VAN BUUREN

Boom

Oorspronkelijk in 1872 in het Duits verschenen onder de titel *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*. Deze vertaling is gebaseerd op de editie uit 1886, met als titel *Die Geburt der Tragödie. Oder: Griechenthum und Pessimismus*.

© Nederlandse vertaling 2026 Maarten van Buuren | Boom

© Nawoord 2026 Maarten van Buuren | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j° Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van artikel 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl). Auteursrecht ten aanzien van teksten datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without the written permission of the publisher.

Ontwerp en verzorging omslag Michaël Snitker

Ontwerp binnenwerk Brigitte Slangen

Opmaak Bas Reijnen

ISBN 978 90 2447 442 4 | NUR 730

www.boom.nl

Inhoud

Poging tot zelfkritiek

7

Voorwoord aan Richard Wagner

23

De geboorte van de tragedie

27

Nawoord

Maarten van Buuren

175

Verantwoording

191

Poging tot zelfkritiek

[1]

Wat er ook ten grondslag mag hebben gelegen aan dit discussieerbare boek: het moet een vraag van de eerste orde en bekoring zijn geweest en bovendien een diep persoonlijke vraag, – getuige de tijd waarin het ontstond, *in weerwil* waarvan het ontstond, de enerverende tijd van de Frans-Duitse Oorlog van 1870-1871. Terwijl de donderslagen van de Slag bij Wörth* over Europa rolden, zat de piekerende raadselvriend die de vader van dit boek zou worden in een uithoekje van de Alpen, tobkend en perplex, en daarom zowel zeer bekommerd als onbekommerd, zijn gedachten op te schrijven over de *Grieken*, – de kern van het wonderlijke en moeilijk toegankelijke boek waaraan dit late voorwoord (of nawoord) is gewijd. Een paar weken later bevond hij zich onder de muren van Metz, nog altijd achtervolgd door de vraagtekens die hij achter de zogenaamde ‘sereniteit’ van de Grieken en de Griekse kunst had gezet; totdat hij ten slotte in die maand van hoogste spanning, toen er in Versailles over vrede werd onderhandeld, ook vrede sloot met zichzelf en, langzaam genezend van een aan het front opgelopen ziekte, de laatste hand legde aan ‘De geboorte van de tragedie uit de geest van de *muziek*’. – Uit de muziek? Muziek en tragedie? Grieken en de muziek van de tragedie? Grieken en het kunstwerk van het

* De Slag bij Wörth op 6 augustus 1870 vormde het begin van de Frans-Duitse Oorlog van 1870-1871. Nietzsche meldde zich begin augustus vrijwillig als militair. Hij kreeg een training als ziekenbroeder, was van 25 augustus tot 3 september aan het front in de Elzas, werd ziek (dysenterie) en keerde op 14 september terug naar het ouderlijk huis in Naumburg.

pessimisme? Het volmaaktste, mooiste, meest benijde, meest tot het leven verleidende soort mensen dat ooit had bestaan, de Grieken – pardon? hadden juist zij de tragedie, meer nog – de kunst *nodig*? Waartoe – Griekse kunst? ...

De lezer kan wel raden waar het grote vraagteken rees ten aanzien van de waarde van het bestaan. Is pessimisme het *onvermijdelijke* teken van decadentie, verval, mislukking, van vermoeide en verzwakte instincten? – zoals dat het geval was bij de Indiërs, zoals dat naar alle waarschijnlijkheid het geval is bij ons, de ‘moderne’ mensen en Europeanen? Bestaat er een pessimisme uit *kracht*? Een intellectuele voorkeur voor alles in het bestaan wat hard, gruwelijk, kwaadaardig en problematisch is, een pessimisme voortvloeiend uit welbehagen, uit overstelpende gezondheid, uit de *volheid* van het bestaan? Bestaat er misschien zelfs een lijden aan de overvloed zelf? Een verleidelijke dapperheid die met onbewogen blik het gevaar tart, die naar het verschrikkelijke *verlangt* als naar een vijand, de waardige vijand op wie hij zijn kracht kan uitproberen? Van wie hij wil leren wat ‘angst’ is? Wat betekent de *tragische* mythe, juist voor de Grieken van de beste, sterkste, dapperste tijd? En het ongehoorde verschijnsel van het dionysische? En van de tragedie die daaruit werd geboren? – En omgekeerd: zou datgene waaraan de tragedie stierf, het socratisme van de moraal, de dialectiek, bescheidenheid en sereniteit van de theoretische mens – wat? zou dit socratisme niet juist een teken van verval kunnen zijn, van vermoeidheid, ziekte en wanordelijk ontbindend instinct? En de ‘Griekse sereniteit’ van het latere hellenisme niet meer dan een soort avondrood? De *tegen* het pessimisme gerichte wil van Epicurus niet meer dan de omzichtigheid van iemand die ziek is? En de wetenschap zelf, onze wetenschap – ja, wat betekent die hele wetenschap, opgevat als symptoom van het leven? Wat is het doel, erger nog, wat is de *herkomst* – van alle wetenschap? Wat? Is wetenschappelijkheid misschien niet meer dan angst en uitvlucht voor het pessimisme? Een subtiel verweer tegen – de

waarheid? In morele termen zoiets als lafheid en onwaarachtigheid? In amorele termen, een list? O, Socrates, Socrates, was dat misschien *jouw* geheim? O, raadselachtige ironicus, was dat misschien jouw – ironie? –

[2]

Waar ik destijds vat op kreeg, was iets angstaanjagends en gevaarlijks, een probleem met hoorns dat, hoewel niet noodzakelijk een stier, in elk geval een *nieuw* probleem was: tegenwoordig zou ik zeggen dat de *wetenschap zelf het probleem was* – de wetenschap voor het eerst opgevat als probleem, als vraagstuk. Maar het boek waarin ik destijds de stoom van mijn jeugdige vermetelheid en argwaan afblies – wat voor *onmogelijk* boek moest dat zijn, als het voortkwam uit een opgave die zo in strijd was met de jeugd! Opgebouwd uit louter premature, onrijpe, nauwelijks communiceerbare jeugdervaringen en opgevat als *artistiek* probleem – want binnen de wetenschap kan de wetenschap zelf niet als probleem worden waargenomen –, richtte het boek zich misschien tot kunstenaars met een neiging tot analyse en retrospectie (dat wil zeggen tot een uitzonderlijk soort kunstenaars, die je moet zoeken, ook al doe je dat liever niet ...), vol psychologische innovaties en kunstenaarsgeheimzinnigheid, met een soort kunstenaarsmetafysica op de achtergrond, een jeugdwerk vol jeugdige overmoed en jeugdige zwaarmoedigheid, onafhankelijk en zelfs daar koppig op eigen benen staand waar het lijkt te buigen voor degene die het zelf tot vereerde autoriteit had verheven; kortom een eerste werk, ook in de ongunstige zin van het woord, dat ondanks de bedaaide problematiek mank gaat aan elk gebrek van de jeugd, met name het ‘veel te lang’ en de ‘sturm-und-drang’; aan de andere kant, gelet op het succes dat het had (in het bijzonder bij de grote kunstenaar tot wie het zich als in een dialoog richtte, Richard Wagner), een boek dat zich *bewezen* heeft, waarmee ik een boek bedoel dat in ieder geval bij ‘de besten van zijn tijd’ in de smaak viel. Alleen al daarom zou

het met de nodige consideratie en discretie behandeld moeten worden; desondanks wil ik niet onder stoelen of banken steken hoe onaangenaam het me nu voorkomt, hoe vreemd ik er nu na zestien jaar tegen aankijk, – met ogen die ouder, honderdmaal kritischer, maar absoluut niet kouder zijn geworden, die ook niet vreemder aankijken tegen het probleem waaraan dit vermetele boek zich als eerste heeft gewaagd, – *wetenschap onder het gezichtspunt van de kunstenaar te beschouwen, en kunst onder dat van het leven ...*

[3]

Tegenwoordig vind ik het een onmogelijk boek, ik herhaal het nog maar eens, – ik vind het slecht geschreven, onbeholpen, penibel, doordravend in chaotische beeldspraak, sentimenteel, hier en daar versuikerd tot in het verwijfde, onregelmatig van tempo, zonder wil tot logische zuiverheid, zozeer overtuigd van zichzelf dat het zich onttrekt aan bewijsvoering en zelfs het *fatsoen* van bewijsvoering in twijfel trekt, een boek voor ingewijden, een soort ‘muziek’ voor diegenen die in de naam van de muziek zijn gedoopt, die van meet af aan met elkaar zijn verbonden door gezamenlijke en uitzonderlijke kunstervaringen, een wachtwoord waaraan bloedverwanten *in artibus** elkaar kunnen herkennen – een hooghartig en geëxalteerd boek dat zich bij voorbaat afsluit van het *profanum vulgus*** van de ‘gecultiveerden’ meer nog dan van het ‘volk’, maar dat, zoals zijn succes bewees en bewijst, goed genoeg moet weten hoe het medegeëxalteerden moet werven om ze op nieuwe sluipwegen en dansplaatsen te lokken. In elk geval kwam hier – dat werd met evenveel nieuwsgierigheid als afkeer toegegeven – een *vreemde* stem aan het woord, de discipel van een nog ‘onbekende god’, die zich tot dan toe onder de capuchon van een geleerde, onder

* Lat. *in artibus*: in de kunsten.

** Lat. *profanum vulgus*: het gewone volk.

het zwaarwichtige en dialectische chagrijn van de Duitser, zelfs achter de slechte manieren van de wagneriaan had verstoppt; hier was een geest met vreemde, vooralsnog ongeïdentificeerde behoeften, een geheugen boordevol vragen, ervaringen, verborgenheden waaraan de naam Dionysus als een zoveelste vraagteken was toegevoegd; hier sprak – zo klonk het wantrouwig – iets als een mystieke en bijna maenadische* ziel die, gekweld en recalcitrant, bijna aarzelend of ze zich kenbaar wilde maken of verbergen, als het ware in een vreemde taal stamelde. Ze had moeten *zingen*, deze ‘nieuwe ziel’ – in plaats van spreken! Wat jammer dat ik destijds niet als dichter durfde te zeggen wat ik te zeggen had: ik had het misschien gekund! Of in elk geval als filoloog: – zelfs tegenwoordig blijft er op dit gebied voor de filoloog nog bijna alles te ontdekken en op te graven! Vooral het probleem *dat* we hier met een probleem te maken hebben, – en dat de Grieken, zolang we geen antwoord hebben op de vraag ‘Wat is dionysisch?’, volstrekt onbekend en onvoorstelbaar zullen blijven ...

[4]

Ja, wat is dionysisch? – Het antwoord staat in dit boek, – daarin spreekt iemand ‘die weet’, de ingewijde en discipel van zijn god. Tegenwoordig zou ik misschien voorzichtiger en minder welbespraakt zo’n moeilijke psychologische kwestie aansnijden als de oorsprong van de tragedie bij de Grieken. De vraag waar het om gaat is hoe de Grieken met pijn omgingen, hoe gevoelig ze waren, – bleven ze er op dezelfde manier mee omgaan, of vond er een kentering plaats? – is hun steeds sterkere *verlangen naar schoonheid*, naar festivals, amusement, nieuwe culten, werkelijk ontstaan uit gebrek, uit ontbering, melancholie en pijn? Gesteld namelijk dat juist dit het geval was – en Perikles (of Thucydides) geeft ons dat te verstaan in zijn grote lijkrede –: waaruit moet het

* Maenaden of bacchanten zijn volgelingen van Dionysus (Bacchus).

tegenovergestelde verlangen dan zijn voortgekomen dat er in tijd aan voorafging, het *verlangen naar het lelijke*, het strenge en onverbiddelijke streven van de oude Helleen naar pessimisme, naar tragische mythe, naar verbeelding van al het angstaanjagende, kwaadaardige, raadselachtige, vernietigende, noodlottige in de kern van het bestaan, – waar moet de tragedie dan uit zijn voortgekomen? Misschien uit *begeerte*, uit kracht, uit blakende gezondheid, uit buitensporige overvloed? En wat betekent dan, fysiologisch gesproken, de waanzin waaruit zowel de tragische als de komische kunst voortkwam, de dionysische waanzin? Hè? Is waanzin misschien niet noodzakelijk een symptoom van degeneratie, van neergang, van overrijpe cultuur? Bestaat er misschien iets – een vraag voor zenuwartsen – als neurosen* van de *gezondheid*? Neurosen van de jeugd en jeugdigheid van een volk? Waarop wijst de synthese van god en bok in de satyr? Welke persoonlijke ervaring, welke impuls dwong de Griek zich de dionysische dweper en oermens als een satyr voor te stellen? En wat de oorsprong van het tragische koor betreft: bestonden er in die eeuwen waarin het Griekse lichaam floreerde, waarin de Griekse ziel van leven bruiste, zoiets als endemische extases? Visioenen en hallucinaties die zich aan hele gemeenschappen en tijdens mysteriediensten openbaarden? Hè? Als de Grieken juist in de bloei van hun jeugd naar tragiek *streefden* en pessimisten waren? Als het nu juist de waanzin was, om de woorden van Plato te gebruiken, die de *grootste* zegeningen over Hellas had uitgestort? En als, anderzijds en omgekeerd, de Grieken juist in de tijd van hun ontbinding en zwakheid steeds optimistischer,

* Neurosen waren in de negentiende eeuw ziekten van het zenuwstelsel; personen (vooral vrouwen) die niet bestand waren tegen de heetie van het moderne leven (denk aan Hedwig uit Frederik van Eedens *Van de koele meren des doods*) raakten ‘overzenuwd’. Pas in de jaren negentig van de negentiende eeuw poneerde Freud de stelling dat neurosen geen somatische, maar psychische ziekten waren, zogenaamde ‘psychoneurosen’.

oppervlakkiger, theateraler waren geworden, steeds meer in de ban waren geraakt van rationalisme en rationalisering van de wereld, dat wil zeggen tegelijkertijd ‘serener’ en ‘wetenschappelijker’? Hè? zouden dan, alle ‘moderne ideeën’ en vooroordelen van de democratische smaak ten spijt, de triomf van het *optimisme*, het overwicht van het *rationalisme*, het praktische en theoretische *utilitarisme*, net zoals de democratie zelf die uit dezelfde tijd stamt, – een symptoom van afnemende kracht, van naderende ouderdom, van fysiologische uitputting zijn? En juist *niet* – het pessimisme? Was Epicurus een optimist – juist omdat hij een *man van smarten* was? – – Zoals men ziet heeft dit boek een hele vracht aan zware vragen op de schouders genomen, – maar de zwaarste vraag moet daar nog aan worden toegevoegd! Wat is, vanuit het perspectief van het *leven* gezien, de betekenis van – de moraal? ...

[5]

Ik heb kunst – en *niet* moraal – al in ‘Voorwoord aan Richard Wagner’ als de eigenlijk *metafysische* activiteit van de mens gepresenteerd, en in het boek zelf meermaals de uitdagende stelling herhaald dat het bestaan van de wereld alleen als esthetisch verschijnsel *gerechtvaardigd* is. In het hele boek erken ik inderdaad maar één betekenis en bijbetekenis achter alle gebeurtenissen, en dat is de betekenis die de kunstenaar eraan geeft – een ‘god’ zo men wil, maar dan een absoluut gewetenloze en amorele kunstenaar-god die hetzelfde genot en dezelfde soevereiniteit wil ervaren in opbouwen als in afbreken, in goed als in kwaad, die zich, door werelden te scheppen, verlost van de *kwelling* van welvaart en *overvloed*, van het *lijden* aan de in hem samengebalde tegenstellingen. De wereld, opgevat als de op elk moment *volbrachte* verlossing Gods, de eeuwig wisselende, eeuwig nieuwe visie van het hevigst lijdende, tegenstrijdigste, paradoxaalste wezen, dat alleen verlossing kan vinden in *illusie*. Deze hele kunstenaarsmetafysica mag willekeurig, nutteloos,